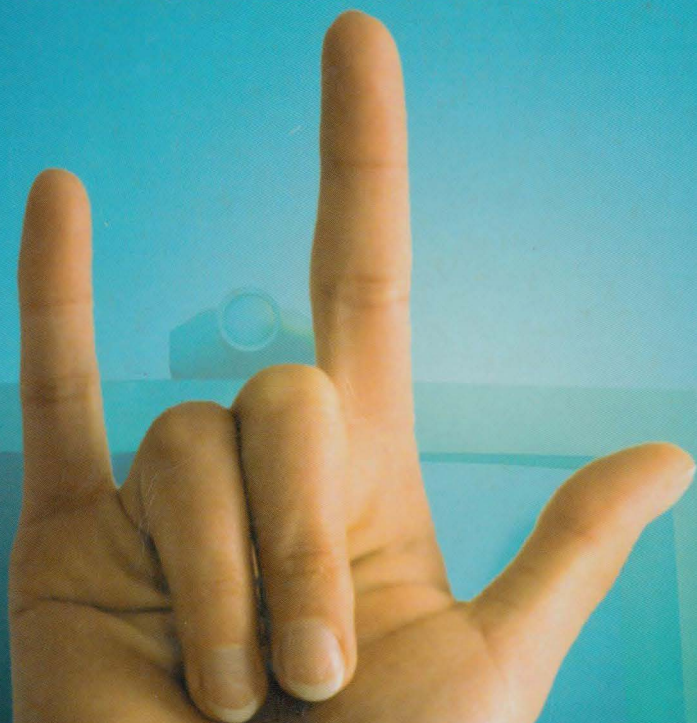

BOGDAN SZCZEPANKOWSKI

NIESŁYSZĄCY – GŁUSI – GŁUCHONIEMI

WYRÓWNYWANIE SZANS

BOGDAN SZCZEPANKOWSKI

NIESŁYSZĄCY – GŁUSI – GŁUCHONIEMI

WYRÓWNYWANIE SZANS

Wydanie pierwsze

Warszawa 1999
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Spółka Akcyjna

BOGDAN SZCZEPANKOWSKI

NIESZYŚCĄCY – GŁUSI – GŁUCHONIEMI

WYRÓWNYWANIE SZANS

Wydawnictwo

ks 2 150077

Warszawa 1999
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Spółka Akcyjna

1/1/1999

Od Autora

Lud żyjący w sercu własnej mowy pozostaje poprzez pokolenia tajemnicą myśli nieprzejrzanej do końca

J. Krejczyk-Głusi

JAN PAWEŁ II

Słowa, napisane przed ponad 40 laty przez Kazimierza Krejczyka, nadal nie straciły na aktualności. Wciąż powszechnie niewiele wiadomo na temat tej niepełnosprawności. Podługwanis się innym, nie znanym powszechnie językiem, tworzy barierę komunikacyjną. Nieślyszący posługujący się wyłącznie językiem migowym są izolowani przez społeczeństwo – pracodawcy niechętnie przyjmują ich do pracy, lekarz boi się leczyć, nie obejmują ich badania opinii społecznej, rzadko też bywają podmiotem rzetelnych badań naukowych.

Książka, którą dziś Państwu przedkładuję, powstała przez wiele lat. Jej twórczynią sprzyjało wiele czynników. Towarzyszące mi od wczesnego dzieciństwa uszkodzenie słuchu stało się niepowważniającą motywacją do zdobywania wiedzy na ten temat. Od początku fascynowały mnie kwestie związane z językiem migowym i odczytywaniem mowy z ust, które to sprawności wiele zawdzięczam. Pomogła mi również blisko 40-letnia praca zawodowa w środowisku niesłyszących i wieloletnia działalność społeczna w Rodzinie Związku Głuchych, dzięki której poznałam wielu niesłyszących i słyszących przyjaciół w Polsce i na świecie, których nie sposób tu wymieniać. Książka jest także próbą podziękowania im za tę przyjaźń.

Pierwsza wersja tej publikacji, oparta na o wyniki przeprowadzonych przez mnie w latach 1992-1997 badań, została wydana w małym nakładzie przez Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Rolniczo-Przyrodniczej w Siedlcach jako rozprawa naukowa pod tytułem Wyównywanie wzoru osób niesłyszących – optymalizacja komunikacji językowej. Wciąż obecnie, nieco skrócona tekstowo, ale za to uzupełniona ilustracjami, przeznaczona jest przede wszystkim dla nauczycieli i studentów syndopedagogii, a także dla wszystkich, którym nie jest obojętna sytuacja osób niesłyszących.

Reczę dla mnie ogromną satysfakcją o osobę, jeśli wiedza zawręna w tej książce stanie osobom słyszącym zrozumianis znacząco pomóż ludzi niesłyszących i akceptacji ich odmienności, dla niesłyszących zaś będzie stanowić krok ku wyodrębnieniu ich szans.

Jan Paweł II

Lud żyjący w sercu własnej mowy
pozostaje poprzez pokolenia
tajemnicą myśli nieprzejętej do końca

JAN PAWEŁ II

ks 2 850077

1987

Od Autora

Głusi jeszcze dzisiaj napotykają często w swym życiu mur uprzedzeń, niechęci, niedowierzania, a nawet niekiedy nieuzasadniony lęk ludzi słyszących przed nimi.

K. Kirejczyk: *Głusi*

Słowa te, napisane przed ponad 40 laty przez Kazimierza Kirejczyka, nadal nie straciły na aktualności. Wciąż powszechnie niewiele wiadomo na temat tej niepełnosprawności. Posługiwanie się innym, nie znanym powszechnie językiem, tworzy barierę komunikacyjną. Niestyszący posługujący się wyłącznie językiem migowym są izolowani przez społeczeństwo – pracodawcy niechętnie przyjmują ich do pracy, lekarz boi się leczyć, nie obejmują ich badania opinii społecznej, rzadko też bywają podmiotem rzetelnych badań naukowych.

Książka, którą dziś Państwu przekazuję, powstawała przez wiele lat. Jej tworzeniu sprzyjało wiele czynników. Towarzyszące mi od wczesnego dzieciństwa uszkodzenie słuchu stanowiło najpoważniejszą motywację do zdobywania wiedzy na ten temat. Od początku fascynowały mnie kwestie związane z językiem migowym i odczytywaniem mowy z ust, której to sprawności wiele zawdzięczam. Pomogła mi również blisko 40-letnia praca zawodowa w środowisku niesłyszących i wieloletnia działalność społeczna w Polskim Związku Głuchych, dzięki której zyskałem wielu niesłyszących i słyszących przyjaciół w Polsce i na świecie, których nie sposób tu wymienić. Książka jest także próbą podziękowania im za tę przyjaźń.

Pierwsza wersja tej publikacji, poszerzona o wyniki prowadzonych przeze mnie w latach 1992-1997 badań, została wydana w małym nakładzie przez Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach jako rozprawa naukowa pod tytułem *Wyrównywanie szans osób niesłyszących - optymalizacja komunikacji językowej*. Wersja obecna, nieco okrojona tekstowo, ale za to uzupełniona ilustracjami, przeznaczona jest przede wszystkim dla nauczycieli i studentów surdopedagogiki, a także dla wszystkich, którym nie jest obojętna sytuacja osób niesłyszących.

Będzie dla mnie ogromną satysfakcją osobistą, jeśli wiedza zebrana w tej książce ułatwi osobom słyszącym zrozumienie specyfiki potrzeb ludzi niesłyszących i akceptację ich odmienności, dla niesłyszących zaś będzie stanowić krok ku wyrównaniu ich szans.

Kazimierz Kirejczyk

Spis treści

Od Autora	5
Wstęp	11
Część I. NIESŁYSZĄCY – GŁUSI – GŁUCHONIEMI	17
1. PODSTAWOWE POJĘCIA I SKALA ZJAWISKA	19
1. Uszkodzenia słuchu – geneza i ewolucja podstawowych pojęć	19
2. Definicja osoby z uszkodzonym słuchem i klasyfikacja uszkodzeń słuchu Międzynarodowego Biura Audiofonologii	29
3. Inne klasyfikacje i definicje uszkodzeń słuchu	35
4. Występowanie uszkodzeń słuchu na świecie i w Polsce	44
2. DŹWIĘKI, SŁUCH I MOWA	48
1. Zjawiska akustyczne i ich rola w życiu człowieka	48
2. Cechy obiektywne zjawisk akustycznych	53
3. Narządy mowy jako źródło dźwięków	59
4. Struktura akustyczna głosek polskich	65
3. GŁUCHOTA JAKO ZJAWISKO MEDYCZNE I SPOŁECZNE	68
1. Anatomia i fizjologia narządu słuchu	68

2. Przyczyny uszkodzeń słuchu	74
3. Rodzaje uszkodzeń słuchu	74
4. Dziedziczenie głuchoty	76
5. Konsekwencje uszkodzeń słuchu	77
6. Odbiór mowy uszkodzonym słuchem	81
7. Kompensacja u niesłyszących	85
8. Uszkodzenie słuchu w połączeniu z uszkodzeniem wzroku	88
4. KOMUNIKACJA INTERPERSONALNA NIESŁYSZĄCYCH	93
1. Środki porozumiewania się niesłyszących	93
2. Odczytywanie mowy z ust	97
3. Wzrokowo-słuchowy odbiór mowy	101
4. Fonogesty – manualne wspomaganie wzrokowego odbioru mowy	104
5. Komunikacja totalna	108
5. JĘZYK MIGOWY	112
1. Geneza, ewolucja i definicja języka migowego	112
2. Język migowy a komunikacja niewerbalna	119
3. Język migowy jako przedmiot badań naukowych	125
4. Cechy klasycznego języka migowego	128
5. Definiowanie i opisywanie znaków migowych – zapis gestograficzny	131
6. Fonologia klasycznego języka migowego	133
7. Morfologia klasycznego języka migowego	137
8. Analiza strukturalna znaków ideograficznych polskiego języka migowego	139
9. Klasyfikacja znaków polskiego języka migowego według części mowy	142
10. Daktylografia i alfabety palcowe	146
11. Język migany i system językowo-migowy	153
12. Kształcenie osób słyszących w zakresie języka migowego	161

6. NIESŁYSZĄCY W SPOŁECZEŃSTWIE	166
1. Osoby niesłyszące w odbiorze społecznym – mity i fakty	166
2. Tożsamość środowiskowa i kulturowa niesłyszących	172
Część II. WYRÓWNYWANIE SZANS	179
7. NAJWCZEŚNIEJSZY OKRES ŻYCIA	181
1. Dziecko niesłyszące w rodzinie	181
2. Wczesna diagnoza uszkodzenia słuchu i jej znaczenie	186
3. Komunikacja językowa pomiędzy niesłyszącym dzieckiem a jego rodzicami	190
4. Rola i znaczenie wychowania słuchowego	197
5. Program Opieki nad Osobami z Uszkodzeniami Słuchu w Polsce	201
8. EDUKACJA NIESŁYSZĄCYCH	204
1. Historia edukacji niesłyszących na świecie i w Polsce	204
2. Kształcenie dzieci z uszkodzonym słuchem w Polsce	214
3. Komunikacja językowa w kształceniu i wychowaniu dzieci niesłyszących	217
4. Główne problemy i zagadnienia współczesnej surdopedagogiki	221
5. Harcerstwo i jego rola w wychowaniu dzieci niesłyszących	227
6. Kształcenie zawodowe	231
7. Integracyjne kształcenie niesłyszących na poziomie podstawowym i średnim	236
8. Problemy kształcenia niesłyszących na poziomie wyższym	240
9. PORADNICTWO ZAWODOWE I ZATRUDNIANIE NIESŁYSZĄCYCH	244
1. Poradnictwo zawodowe	244
2. Zatrudnianie niesłyszących	248
10. ORGANIZACJE SAMOPOMOCOWE I RUCH SPOŁECZNY NIESŁYSZĄCYCH	253
1. Geneza i historia	253

2. Polski Związek Głuchych	262
3. Światowa Federacja Głuchych (World Federation of the Deaf)	272
4. Organizacje głuchoniewidomych	277
11. UCZESTNICTWO OSÓB NIESŁYSZĄCYCH W KULTURZE	280
1. Niesłyszący twórcy	280
2. Niesłyszący artyści sceny i estrady	286
3. Niesłyszący artyści filmu i teatru na świecie	289
4. Niesłyszący i język migowy w teatrze	291
5. Niesłyszący i język migowy w telewizji	293
6. Turystyka i krajoznawstwo	295
7. Czytelnictwo niesłyszących	296
12. OPIEKA DUSZPASTERSKA NAD NIESŁYSZĄCYMI.....	299
1. Zarys historii duszpasterstwa wśród niesłyszących	299
2. Duszpasterstwo wśród niesłyszących w Rzeczypospolitej Polskiej	303
3. Międzynarodowy charakter opieki duchowej nad niesłyszącymi	307
13. SPORT NIESŁYSZĄCYCH	309
1. Historia sportu niesłyszących w Polsce	309
2. Polski Związek Sportowy Głuchych	315
3. Międzynarodowe organizacje sportowe niesłyszących	318
14. POMOCE TECHNICZNE DLA NIESŁYSZĄCYCH	324
1. Rodzaje pomocy technicznych dla niesłyszących	324
2. Aparaty słuchowe i implanty ślimakowe	326
3. Pomoce techniczne stosowane w edukacji niesłyszących	331
4. Urządzenia techniczne stosowane w miejscach publicznych	334
5. Urządzenia techniczne osobistego użytku	338
15. POLITYKA SPOŁECZNA I PRAWO WOBEC OSÓB NIESŁYSZĄCYCH	344
1. Ewolucja postaw społecznych wobec osób niesłyszących	344

2. Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób z Niesprawnościami	355
3. Polityka społeczna i prawo wobec osób niesłyszących w Polsce	364
ZAKOŃCZENIE	371
SŁOWNICZEK WYBRANYCH POJĘĆ Z ZAKRESU PROBLEMATYKI NIESŁYSZĄCYCH	375
ANEKSY	396
1. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 17 czerwca 1988 r. w sprawie języka migowego osób niesłyszących	396
2. Ustawa Parlamentu Republiki Słowackiej z dnia 26 czerwca 1995 r. w sprawie języka migowego osób niesłyszących	399
3. Zapis gestograficzny znaków polskiego języka migowego	401
BIBLIOGRAFIA	410
INDEKS NAZWISK	424
SUMMARY	431
The Deaf: the Equalization of Opportunities	431

Wstęp

Problematyka uszkodzeń słuchu stanowi przedmiot zainteresowania wielu dyscyplin naukowych. Należą do nich przede wszystkim medycyna, psychologia, pedagogika, logopedia, nauki społeczne, językoznawstwo, fonetyka, glotto-dydaktyka, socjologia i inne. Dla niektórych z tych dyscyplin głuchota jest zjawiskiem patologicznym, dla innych stanowi głównie przedmiot badań, dla jeszcze innych osoba z uszkodzonym słuchem stanowi obiekt oddziaływań dydaktycznych i wychowawczych. Każda z tych dyscyplin stawia przed specjalistami inne zadania i potrzebę stosowania zróżnicowanych rozwiązań teoretycznych i praktycznych. W żadnym jednak przypadku nie powinna pojawiać się sytuacja, w której osoba z uszkodzonym słuchem stanowi odhumanizowany przedmiot badań czy rozważań. Problem podmiotowości człowieka z uszkodzonym słuchem oraz jego udziału w procesie świadomej rehabilitacji stanowi obecnie znaczące i priorytetowe zagadnienie tak w Polsce, jak i na świecie. Zarysowała się także dążność samych niesłyszących do wpływu na kształtowanie własnego życia, od początków edukacji do uczestnictwa w życiu społecznym. Niniejsza praca jest próbą kompleksowego spojrzenia na problem głuchoty jako traktowanego podmiotowo zjawiska społecznego.

Na przestrzeni wieków poglądy na głuchotę ulegały stopniowym zmianom. Od pozbawiania życia czy traktowania jak umarłych (prawo Likurga w Sparcie, prawa obowiązujące za Karola V i Maksymiliana I) poprzez oddawanie czci (starożytna Persja i Egipt), poprzez obojętność i pozostawianie samym sobie (średniowiecze), wreszcie poprzez próby zorganizowanej opieki i kształcenia, w ramach których także od początku różnicowały się poglądy na możliwości, potrzeby i formy działania na rzecz niesłyszących. Jeszcze w XVIII i XIX wieku

prezentowane były poglądy odmawiające niesłyszącym posiadania inteligencji (Immanuel Kant, Artur Schopenhauer, Thomas Huxley i inni), przy równoczesnym burzliwym rozwoju szkolnictwa dla niesłyszących. Dopiero w drugiej połowie XX wieku następują wyraźne zmiany w poglądach, podkreślające podmiotowość osób niesłyszących. Stało się to stopniowo przyczyną znaczących zmian w podejściu do form działalności na rzecz niesłyszących, w tym głównie do edukacji.

We współczesnej literaturze zajmującej się rehabilitacją osób niepełnosprawnych na ogół niewiele miejsca poświęca się problematyce niesłyszących. Ostatnią dużą pracą z tego zakresu była wydana ponad 40 lat temu książka Kazimierza Kirejczyka *Głusi*. Niestety, zawarte w niej treści w znacznym stopniu straciły dzisiaj swoją aktualność. Większość prac powstałych w późniejszym okresie, szczególnie poświęconych problematyce różnych niesprawności, problem niesłyszących pomija bądź traktuje marginesowo, ograniczając go co najwyżej do spraw i problemów ludzi późno ogłuchłych lub tracących słuch w wieku dojrzałym. Rzadko natomiast w sposób kompetentny pisze się o tych, którzy utracili słuch we wczesnym dzieciństwie lub urodzili się niesłyszącymi i są oddzieleni od reszty społeczeństwa barierą specyficznych, manualnych środków porozumiewania się. Wielu badaczy ogranicza się do analizowania sytuacji osób słabosłyszących¹ lub późno ogłuchłych, ponieważ jedynie z nimi mogą i potrafią nawiązać kontakt językowy – poprzez mowę lub pismo. Zdarza się, że na podstawie tych kontaktów i prowadzonych w ich wyniku badań dochodzi do uogólnień, w myśl których głuchota traktowana jest jak nieuleczalna choroba, a osoby słabosłyszące bądź osoby późno ogłuchłe, wychowane w środowisku ludzi słyszących i posiadające ich cechy i zachowania, są utożsamiane z reprezentantami środowiska osób niesłyszących kulturowo. Prowadzi to do takich nieporozumień, jak np. wiązanie ze środowiskiem osób kulturowo niesłyszących osiągnięć artystycznych wybitnych postaci ogłuchłych w wieku późniejszym, jak np. Goya czy Beethoven.

Ze względu przede wszystkim na stopień uszkodzenia słuchu, a także i inne czynniki dodatkowe mamy do czynienia albo z uszkodzeniem słuchu częściowym, które ogranicza wprawdzie kontakty słowne z otoczeniem, jednak umożliwia je na zasadzie wspólnoty intelektualnej, albo też z wczesnym uszkodzeniem znacznego lub głębokiego stopnia, które powoduje, że pierwszym językiem osoby z takim uszkodzeniem staje się język migowy.

Sytuacja społeczna osób z częściowym uszkodzeniem słuchu, których mowa dźwiękowa rozwija się w zasadzie w sposób spontaniczny, chociaż czasem wymaga także profesjonalnej pomocy, jest korzystniejsza dla ich integracji społecznej ze środowiskiem osób słyszących. Jest to możliwe ze względu na kontakt językowy, także mniejsze problemy wynikające z niesprawności, jakie osoby te

¹ W całej książce, ilekroć pojawia się pojęcie słabosłyszący jest ono świadomie pisane łącznie. Wyjaśnienie i uzasadnienie takiego sposobu pisania znajduje się w rozdziale 1.

napotykają w życiu. Z tego też względu problematyka osób z częściowym uszkodzeniem słuchu została w zasadzie pominięta w tej książce, chociaż wiele form, metod i środków wspomagania rozwoju i oddziaływania rehabilitacyjnego stosowanych wobec osób niesłyszących ma także zastosowanie w przypadku osób słabosłyszących.

Znacznie bardziej złożona jest sytuacja społeczna osób związanych wspólnotą językową opartą na języku migowym, zwanych *niesłyszącymi*, *głuchymi* bądź *głuchoniemymi*. Dla wyróżnienia tej grupy stosować będę także określenie *niesłyszący kulturowo* bądź *głusi kulturowo*. Oni właśnie stanowią podstawowy temat niniejszej pracy.

Niesłyszący kulturowo stanowią nietypowe i hermetyczne środowisko, posiadające nie tylko własny, specyficzny język, lecz także własną kulturę, przejawiającą się w różnorodnych formach, m.in. również w twórczości literackiej i artystycznej. Dostrzega się to w dziedzinie pantomimy, teatru migowego, tańca, małych form scenicznych przedstawianych w językach migowych, a także w wytworach artystycznych w dziedzinie malarstwa, rzeźby itp. Zjawisko to jednak nie jest znane powszechnie, natomiast w społeczeństwie funkcjonują obiegowe, choć niesłuszne opinie, że język migowy nie jest wystarczającym środkiem komunikacji międzyludzkiej, a posługiwanie się nim ogranicza możliwości rozwojowe. Powstawaniu takich stereotypów myślowych sprzyja brak umiejętności nawiązania kontaktu językowego z osobą z uszkodzonym słuchem, poglądy takie bowiem głoszą osoby nie znające języka migowego, kształtujące swoje oceny jedynie na podstawie powierzchownej obserwacji. Tymczasem fakt posługiwania się przez osoby kulturowo niesłyszące innym językiem niż reszta społeczeństwa nie może być powodem do uznawania ich za gorszych, upośledzonych, o ograniczonych możliwościach rozwoju.

Sami niesłyszący nie chcą być uważani za osoby niepełnosprawne czy upośledzone. Traktowanie osób niesłyszących jak osoby upośledzone prowadzi do postrzegania ich jako upośledzonych także umysłowo². Będąc na normalnym poziomie rozwoju intelektualnego pragną być traktowani nie jako inwalidzi, lecz jako równoprawna z ludźmi słyszącymi mniejszość językowa, podobnie jak mniejszość niemiecka czy ukraińska. Ta mniejszość jest upośledzona tylko wówczas, gdy znajduje się wśród ludzi słyszących, wymagających, aby niesłyszący posługiwali się ich językiem. Tymczasem specyfika tej społeczności polega głównie na tym, że większość jej członków nie jest w stanie opanować w pełni języka polskiego. Ogranicza to w znaczącym stopniu możliwości wymiany informacji i myśli pomiędzy osobami słyszącymi a niesłyszącymi. W wyniku tej sytuacji niesłyszący kulturowo tworzą zwartą społeczność, w ramach której prowadzą życie towarzyskie, zawierają związki małżeńskie itp. Niektórzy z nich, będąc

² R.Müller: *Słyszę, ale nie wszystko. Dziewczeta i chłopcy z uszkodzonym słuchem w szkołach masowych*. Tłum. T.Duliński. WSiP, Warszawa 1997, s.25.

niejako dwujęzycznymi, mając opanowaną mowę, mogą się nią posługiwać, a ich problemy ograniczają się wówczas do rozumienia wypowiedzi osób słyszących. Jednak ta bariera komunikacyjna, skutecznie utrudniająca porozumiewanie się, stanowi równocześnie utrudnienie w organizacji procesu kształcenia i zatrudniania, a także stwarza problemy w codziennym życiu.

Głuchota w odczuciu wielu ludzi jest czymś złym, jest defektem ograniczającym funkcjonowanie społeczne. Takie podejście często prowadzi do łączenia z głuchotą niepożądanych cech charakteru, a środowisko niesłyszących traktowane jest jak zjawisko nieakceptowane społecznie, podobnie jak narkomani, alkoholicy, homoseksualiści, kloszardzi itp. Głusi mówiący uważani są często przez osoby słyszące za lepszych od tych, którzy posługują się przede wszystkim językiem migowym, tak jak gdyby fakt opanowania umiejętności mówienia nobilitował, a niemota była defektem degradującym. Jak piszą Carol Padden i Tom Humphries, amerykańscy niesłyszący naukowcy, z punktu widzenia traktowania przez osoby słyszące lepiej jest być słabosłyszącym niż głuchym. Słyszący profesjonalści lepiej bowiem traktują słabosłyszących oraz tych niesłyszących, którzy czynią wysiłki, aby nauczyć się mówić. Głuchota traktowana jako niepełnosprawność prowadzi do uznawania jej za zjawisko niepożądane. W książce tej unikam takiego podejścia. Odchodzę również od pojęcia „rehabilitacja”, które nie tylko niesie ze sobą negatywne konotacje, ale również nie ma odniesienia do osób niesłyszących kulturowo. Wspominając o leczeniu, dopasowywaniu odpowiednich pomocy technicznych, edukacji, zatrudnianiu, uczestnictwie w kulturze itp., nie traktuję tego jako elementów rehabilitacji leczniczej, zawodowej czy społecznej inwalidy, lecz jako niezbędne warunki wyrównywania szans osoby niepełnosprawnej, o takich samych prawach obywatelskich jak reszta społeczeństwa.

Osoby niesłyszące kulturowo są niepełnosprawne tylko relatywnie, w otoczeniu ludzi słyszących. W równej bowiem mierze można by traktować jako niepełnosprawne te osoby słyszące, które nie znają języka migowego. Taka „niepełnosprawność” jest doskonale widoczna, gdy osoba słysząca, nie znająca języka migowego, znajdzie się sama wśród niesłyszących i to właśnie ona nie będzie umiała z nikim się porozumieć. Relatywna niepełnosprawność osób niesłyszących istnieje więc w sposób oczywisty, jednak przyczyniają się do niej także osoby słyszące, nie umiejące pokonać dzielącej ich od niesłyszących bariery w komunikowaniu się.

Porównajmy przez moment sytuację osoby niepełnosprawnej ruchowo, np. poruszającej się na wózku inwalidzkim, i osoby niesłyszącej, kiedy potrzebują one załatwić jakąś istotną dla siebie sprawę w urzędzie. Problemy osoby niepełnosprawnej ruchowo polegają na dotarciu do miejsca załatwiania sprawy; gdy już znajdzie się na miejscu i zacznie rozmawiać – praktycznie przestaje być osobą niepełnosprawną i rozwiązuje swoje problemy jak osoba zdrowa. Sytuacja osoby niesłyszącej jest dokładnie odwrotna – nie ma ona problemu z dotarciem do miejsca przeznaczenia (jeżeli wie, gdzie ma dotrzeć i nie musi nikogo pytać

o drogę), natomiast gdy dojdzie do rozmowy, wówczas może się okazać, że rozmówcy posługują się różnymi językami i bez tłumacza osoba niesłysząca jest skazana na „niepełnosprawność” wynikającą z braku możliwości porozumienia się w tym samym języku, a w konsekwencji na niemożność załatwienia swojej sprawy.

Większość osób niesłyszących kulturowo nie posługuje się mową i jej odczytywaniem z ust w stopniu wystarczającym dla nawiązania komunikacji językowej. Podstawowym środkiem porozumiewania się tej grupy osób niepełnosprawnych jest język migowy, którego pisemny odpowiednik praktycznie nie istnieje, a podejmowane próby porozumiewania się na piśmie często nie są zrozumiałe dla osób nie znających języka migowego ze względu na całkowitą odmienną występujących w nim reguł gramatycznych. Ogranicza to w znacznym stopniu możliwości wymiany informacji i myśli pomiędzy osobami słyszącymi a niesłyszącymi.

Język migowy przez bardzo długi czas uważany był za gorszy sposób komunikowania się, mający charakter wyłącznie utylitarny, nie sprzyjający myśleniu abstrakcyjnemu. Od blisko 40 lat język ten stanowi przedmiot badań, szczególnie wśród językoznawców amerykańskich. Wyniki badań potwierdziły, że język migowy posiada wszystkie istotne cechy języka z wyjątkiem realizacji poprzez mówienie. Doprowadziło to do uznania języka migowego jako środka porozumiewania się językowego o takiej samej wartości jak mowa ustna. Jednocześnie odzyskały uznanie wartości kulturowe przekazywane przez ten język, a wielu niesłyszących kulturowo uświadomiło sobie, że należą do mniejszości, która, mimo różnicujących ją cech, ma prawo do równego traktowania. Parlament Europejski w 1988 r. uchwalił *Rezolucję* akceptującą język migowy jako naturalny środek porozumiewania się wśród głuchych³ a Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w grudniu 1993 r. przyjęło *Rezolucję nr 48/96*, znaną pod nazwą *Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób z Nieprawnościami*⁴, w której podkreśla znaczenie języka migowego w wypełnianiu ról społecznych przez osoby niesłyszące kulturowo, zalecając jego stosowanie w edukacji i życiu społecznym w każdym kraju. Z państw bliskich nam geograficznie uczyniła tak już np. Słowacja, której parlament w dniu 26 czerwca 1995 r. uchwalił *ustawę o języku migowym osób niesłyszących*⁵.

Prawie wszystkie osoby niesłyszące posiadają resztki słuchu. Chociaż są one niewystarczające dla komunikacji językowej, mogą być wykorzystywane jako pomoc w orientacji przestrzennej, ostrzeganiu, a także ułatwiać odczytywanie mowy z ust. Sprzyjają temu osiągnięcia nauki i techniki, coraz skutecz-

³ Rezolucja Parlamentu Europejskiego Nr Doc.A-2-302/87 z 17 czerwca 1988 r. w sprawie języków migowych głuchych, pełny jej tekst w tłumaczeniu zamieszczony jest w aneksie nr 1.

⁴ Szczególnie istotne dla osób niesłyszących fragmenty tej Rezolucji omówione zostały w rozdziale 15.

⁵ Zákon Národnej Rady Slovenskej Republiky z 26 júna 1995 o posunkovej reči nepočujúcich osôb (Zbierka zákonov č.149/1995), pełny tekst w tłumaczeniu na język polski zamieszczony jest w aneksie nr 2.

niej umożliwiające wspomaganie słyszenia. Dlatego w ramach procesu wczesnej rehabilitacji oraz edukacji przedszkolnej i szkolnej wielkie znaczenie przywiązuje się do wczesnego oprotezowania i wychowania słuchowego. Nie osiągnie się w ten sposób rezultatów, zamieniających osobę niesłyszącą w słyszącą, ale dzięki zapewnieniu dopływu pewnych, ograniczonych wprawdzie bodźców dźwiękowych, proces adaptacji społecznej i rozwoju komunikacji językowej przebiega sprawniej. Jest więc naturalne, że wiele osób ze znaczną i głęboką głuchotą wykorzystuje różne środki techniczne przetwarzające i wzmacniające dźwięki, w tym przede wszystkim różnego rodzaju aparaty słuchowe. Ciągły rozwój nauki i techniki sprzyja pojawianiu się coraz to nowych metod i środków technicznych ułatwiających życie i kontakty społeczne osobom z uszkodzonym słuchem, a ich efektem staje się coraz większa liczba osób kulturowo niesłyszących będących dwujęzycznymi, władających skutecznie także językiem ojczystym, w mowie dźwiękowej lub przynajmniej w piśmie.

Osoby niesłyszące żyją wśród słyszących. Wiele problemów leżących na styku tych światów rozwiązują sami, w rozwiązywaniu niektórych pomaga im otoczenie – słysząca rodzina, nauczyciele i wychowawcy, lekarze, duszpasterze, doradcy zawodowi, służby socjalne, inni specjaliści, przyjaciele. Istnieje jednak potrzeba popularyzacji wiedzy na ten trudno dostępny temat wśród przedstawicieli wszystkich tych służb publicznych tak, aby ułatwiać im stwarzanie dla tej grupy osób niepełnosprawnych równych szans funkcjonowania społecznego. Wiedza o niesłyszących, zebrana w niniejszej pracy, wykorzystująca współczesne światowe i polskie doświadczenia, powinna dopomóc wszystkim tym, którzy podejmują trud służenia pomocą osobom niepełnosprawnym w rozwiązywaniu ich problemów i realizacji potrzeb, w wyrównywaniu ich szans.